

93-2603

YALOVA ATATÜRK KÖŞKLERİ

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI YAYINI

DDC:
YER: 93-2603
YIL:
CLT:
KSM:
KOP:
DEM: 93-4658

KÜTÜPHANESİ

TBMM MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI

YALOVA ATATÜRK KÖŞKLERİ

SARAY VE KÖŞKLER GRUP BAŞKANLIĞI'NCA
1992 YILINDA HAZIRLANMIŞ,
TBMM VAKFI MALİ DESTEĞİ İLE YAYINLANMIŞTIR.
© HER TÜRLÜ YAYIN HAKKI SAKLIDIR.

YAYIN KOORDİNATÖRÜ İHSAN YÜCEL
KİTAP TASARIMI ERSU PEKİN
METİN AYKUT GÜRÇAĞLAR
YAYINA HAZIRLAYANLAR AYDAN GÜRÜN, ESİN ÖNCÜ, FERDA ULUGERGERLİ
FOTOĞRAFLAR FİKRET YILDIZ
DİZGİ MİLLÎ SARAYLAR BİLGİ İŞLEM MERKEZİ
RENK AYRIMI BAŞKENT GRAFİK
BAŞKI TBMM BASİMEVİ ANKARA

ISBN 975-95334-4-8

İçindekiler

7	SUNUŞ
8	YALOVA'NIN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ULAŞAN TARİHSEL ÇEVRESİ
12	YALOVA ATATÜRK KÖŞKÜ
13	KÖŞKÜN İNŞASI VE TASARIM ÖZELLİKLERİ
14	YAYERLİK KÖŞKÜ
21	GENEL SEKRETERLİK BİNASI
23	KÖŞKLERİN ÇAĞDAŞ MÜZECİLİK ANLAYIŞI İÇİNDEKİ KONUMU
25	NOTLAR

SUNUŞ

Bizans İmparatorları'ndan Osmanlı Sultanları'na değin şifalı kaplıcaları, yoğun yeşil dokusuyla Yalova geçmişten günümüze sağlık ve dinlenme merkezi olarak önemini sürekli koruyan bir yerleşim alanı olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde de Atatürk, doğal güzelliğine hayran olduğu bu yörede bir köşk inşa ettirmiştir.

T.B.M.M. Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı bulunan ve Yalova Atatürk Köşkleri adıyla bilinen bu yapılar grubundan Atatürk Köşkü; müze, Genel Sekreterlik Binası ile Yaverlik Köşkü ise sosyal tesis olarak hizmet vermektedir. Bugün müze olarak ziyarete açık olan Atatürk Köşkü, Cumhuriyet'in ilk yıllarının mimari anlayışını, 19. yüzyıl saray mobilyasıyla kaynaştıran ender örnek yapılardan biridir.

Yerleşimi antik çağlardan başlayan ve Cumhuriyet döneminin başlarındaki mimarlık anlayışı ile de süregelen Yalova'nın bu termal bölgesi hakkında ayrıntılı ve sağlıklı bilgiler elde edilebilmesi, kapsamlı olarak yapılacak araştırmalara bağlıdır. Bu sınırlı yayın, geçmişten Cumhuriyet'in ilk yıllarına dek bu bölgenin bir kaplıca merkezi olarak kullanımına, toplumun sağlık kültürüne ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin mimari anlayışına çeşitli yönlerden ışık tutan bir kaynak niteliğindedir. Bu kaynağın gelecekteki yayınlarda değerlendirilebilmesi yöre ve köşklarle ilgili bir çok bilinmeyeniyi ortaya çıkaracaktır.

TÜRKÂN İNCE

Milli Saraylar Daire Başkanı

Yalova'nın Geçmişten Günümüze Ulaşan Tarihsel Çevresi

Yalova, antik çağın Bithynia bölgesinde, Marmara Denizi'nin güneyinde, İzmit Körfezi'nin başlangıcında, Samanlı dağlarının kuzeye bakan eteklerinde yer alan, küçük bir yerleşmesidir¹.

Bu bölgenin ilk sakinlerinin Hititler'le aynı soydan olan bir ulus olduğu sanılmaktadır². Eski kayıtlara göre Yalova ilçesinin yerinde önceleri Drepane, Drapana, Drepanon ya da Drepanum adını taşıyan önemsiz bir köy bulunuyordu. Büyük Constantinus döneminde bu imparator, İzmit'te (Nicomedia) din uğruna ölürek gömülmüş olan Aziz Lukianos'u takdis ve annesi Helena'nın adını ölümsüzleştirmek amacıyla buraya "Helenopolis" adını vermişti³. C. Texier bu yöre hakkında şu bilgileri vermektedir: "İzmit yönünde ve batıda Yalovaç adlı yerleşim vardır. Yalovaç, Drepanum'un yerine

kurulmuş, daha sonra Helenopolis adını almıştır. Burada prenses Helena'nın hamamları olması gerekmektedir. Bu hamamlara İstanbul halkı kiraz mevsiminde on beş gün süreyle gelmekteydiler. Procopius'a göre Helena ve Büyük Constantinus'un yaptırdığı hastane ve saray da burada yer almaktaydı."⁴

Yalova, Büyük Constantinus döneminde inşa edilen hamamlar ve diğer yapılarla bir şifalı kaplıca merkezi özelliği kazanmıştır. I. Justinianus dönemindeyse Helenopolis geniş çaplı bir onarım etkinliğine sahne olmuş, hastane, kilise ve kaplıcalar köklü bir biçimde yenilenmiştir⁵.

Yaverlik Köşkü'nden bir görünüm.

Yaverlik Köşkü balkonlu cephesi.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde Yalova'ya değinerek, ilçenin Osmanlı dönemindeki durumunu açıklayacak bazı ipuçları vermektedir: "*Kale ve şehir tekfur yapısıdır. Buraları, Osman Gazi'nin fermanı ile (Kara Yalvaçoğlu) fethettiğinden (Kara Yalva) derler. Fethedilmesinde zorluk çektiğinden kalesi yıkılmıştır. Yıldırım Bayezid zamanında Bursa sancağı hükmüne yazılmıştır. 150 akçalık kazadır. Yeniçeri serdarı ve subaşı vardır. Şehir hepsi 700 evdir. Yedi mihraptır. Bir hamamı, üç hanı, kırk elli dükkânı vardır. Fakat burası deniz kıyısında, havası ağır sıtmalık, yoğun, mamur, bir kasabadır. Her çeşit meyvaları vardır. Buradan arabalara binip kible (güney) tarafında beş saatte Cihannüma sıcak sularına vardık. Cihannüma Kaplıcaları, bomboş bir ormanlık içinde asla güneş gör-*

meyen bir hıyabandır ki her bir köşesinde ibadet edilecek kulübeler vardır. Evvelce yazılan Dil iskelesinde ilicalardır ki, Madyanoğlu Yanko zamanında yapılmıştır.

"Hamamın yapılması sebebi: Yanko'nun kızı Eleni uyuz hastalığına yakalanıp, kaş ve kirpiği traş edilmiş aşüfteye dönüp cüzzam ve miskin olur. Bütün hekimler bu kızı ilâç yapmaktan aciz kalıp tebdili hava için kendisini İstanbul'dan bu dağlara getirirler. Buralarda serseri gezerken bu ılıca suyuna rastlayıp ondan içer. Birkaç günde uyuzları kara kara yanıp söner. Kız anlar ki bu suda bir hassa vardır. Kırk günde vücudu bembeyaz inci gibi olur. Babası Yanko'dan gelen adamları kızı bu halde görünce Yanko'ya müjde götürürler. O da kızını görmek için bu şifa yerine gelir. Kızını görerek Allah'a şükreder. Bu sıcak su üzerine altı adet kubbe yaptırıp nice hayır eserleri yaptırır. Halen iki kubbesi görünür. Bir kubbe içinde hoş büyük havuzu vardır. Suyu gayet sıcaktır. Soğuk su katılır, ılıklaşır. Her sene kiraz mevsiminde bu dağlar bu ilicaların hatırı için bir safa yeri olur." ⁶

Öyle anlaşıyor ki Yalova'nın geç Roma ve erken Bizans dönemlerinde tedavi amaçlı bir kaplıca merkezi olması, Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde açıklandığı gibi Osmanlı döneminde kesintisiz olarak sürmüştür. C. Texier ve Evliya Çelebi burada tedavi mevsiminin kiraz mevsimi olan yaz aylarına rastladığı konusunda birleşmektedirler.

Roma döneminde Drepanum, erken Bizans döneminde Helenopolis adlarını taşıyan Yalova, Osmanlı döneminde bu bölgeyi Osman Gazi'nin fermanıyla fetheden Kara Yalvaç'ın adından Kara Yalva adını almıştır⁷. 18. yüzyıl Divan-ı Hümayun belgelerinde bu çevrenin Yalakâbâd olarak geçtiği ve İzmit'e bağlı olduğunu görüyoruz. Belgelerde Yalakâbâd naipliğine yazılmış birtakım hükümlere rastlanmaktadır. Bunlardan Yalakâbâd ya da Yalak (bir kez Yalive biçiminde yazılmıştır) kasabasının Kocaeli mutasarrıflığına bağlı olduğu anlaşılmaktadır⁸.

Yalova Atatürk Köşkü

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, ekonomik ve sosyal yapının hızla değişmesine karşın Yalova ve çevresi, kaplıca ve dinlence yeri niteliklerini yitirmemiştir. Nitekim Sultan Abdülmecid, annesi Bezmiâlem Valide Sultan'ı, saray doktoru Mellingen'in önerisi üzerine buradaki kaplıcalara göndermiş ve annesinin oturması için de günümüzde var olmayan Valide Köşkü'nü yaptırmıştır.

Sultan II. Abdülhamid döneminde Yalova'da bulunan kaplıcaların onarımının ve yeni yapıların inşasının sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Bu durum Milli Saraylar Arşivi'nde yer alan 217 ve 223 no. da kayıtlı H. 1310/M. 1893 tarihli zarflarda bulunan onarım belgeleriyle kesinlik kazanmaktadır.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Yalova'nın antik çağdan bu yana süren kaplıca kenti niteliği, yeni boyutlar kazanmış ve pekişmiştir. Kuşkusuz bu koşulların ortaya çıkışının en önemli nedeni, Atatürk'ün Yalova'yı kısa süreler için dinlendiği ve şifalı sula-

rından yararlandığı bir bölge olarak seçmesidir.

Köşkün Yapımı ve Tasarım Özellikleri

Atatürk Yalova'yı bir dinlenme yeri olarak sevmiş ve burada yer alan köşkün yapımını 1929 yılında başlatmıştır. Köşk, kısa bir süre içinde bitirilmiştir. Aynı yıl Yalova Millet Çiftliği'nde Atatürk'ün emirleriyle bir başka köşk inşa ettirilmiş ancak köşkün yerini beğenmeyen Atatürk, binayı günümüzdeki yerine çektiirmiş, bu nedenle köşk halk arasında "yürüyen köşk" olarak anılmıştır⁹.

Bina kargirdir ve arazinin eğimine uydurulmuş dikdörtgen görünümlü bir plana sahiptir. İki tam

Atatürk Köşkü'nün bir görünümü.

Köşkün Art-Deco özelliklerine sahip giriş cephesi.

kat ve bir çatı katından oluşan yapının giriş bölümünün sağ köşesi içeriye doğru geniş açıyla kapatılmış ve bu köşe yumuşatılarak dikdörtgen planın uzun kenarı oluşturulmuştur. Bu bölümde iki kat boyunca yükselen ince dikdörtgen çift pencere, dönemin İstanbul konutlarında egemen olan Art-Deco akımının bir yansıması olarak görülebilir.

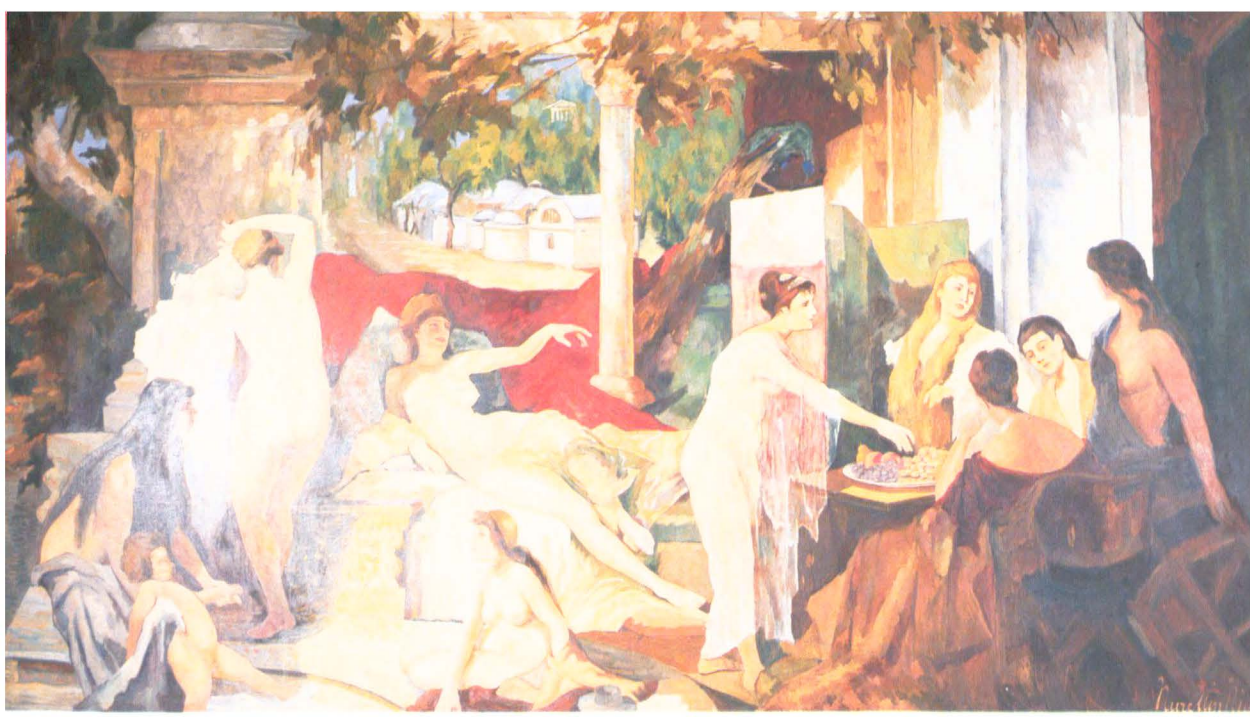
Köşk, bir bölümü içeriye açılımı olan ve servis yapmaya uygun olarak düzenlenmiş mutfakların bulunduğu bir bodrum katına sahiptir. Burada arazinin eğimine uygun olarak binanın giriş cephesinin karşısında yer alan bölümün bodrum katını oluşturan düzeyde servis pencereleri vardır.

Altı basamakla yükseltilmiş bir girişi olan yapıda

Köşkün girişindeki Şeref Salonu.

birinci katta önce bir giriş mekanı bulunmaktadır. Bu girişten Şeref Salonu'na, oradan da iki kapıyla toplantı ve yemek salonuna geçilmektedir. Bu salon, Atatürk'ün yemekli toplantılarına sahne olmuştur. Salon, bir kapıyla, öğle yemeklerinin yendiği bir terasa açılmaktadır. Terastan, toplantı ve yemek salonundan birer kapıyla girilen küçük bir çalışma odası binanın sağ tarafında yer almaktadır. Buradaki bir oda kadın hizmetliler tarafından yatak odası olarak kullanılmıştır. Bu odanın yanında bir tuvalet ve küçük bir teras açıklığı yer almaktadır. Bu odalar, yapının girişine doğru açılan bir koridorla birleşmektedir. Üst kata çıkılan merdivense girişin sağındaki yumuşatılmış cephenin iç kısmın-

da, adeta bir köşe kulesi olarak tasarlandığını söyleyebileceğimiz bu bölümde sekizgen bir sahanlığa açılmaktadır. Bu sahanlıkla kadın hizmetlilerin odalarının bulunduğu koridor arasında kalan yatay olarak düzenlenmiş koridor üzerinde, biri yatak odası, diğeryse oturma odası görünümünde iki oda ve bir banyo bulunmaktadır. Bu odalar, Atatürk'ün kızkardeşi Makbule Hanım tarafından kullanılmıştır.

Binanın ikinci katı, birinci katı gibi orta salona açılan odalar biçiminde düzenlenmiştir. Orta salonunda günümüzde lake oturma takımı yer almaktadır. Bu salon bir kapıyla, giriş bölümünün üstünde yer alan, kahvaltılar yapıldığı Çinili Balkon'a açılmaktadır. Orta salonun çevresini "U" biçiminde bir koridor dolaşmaktadır. Çinili Balkon'un sağında bir banyo ve hem banyodan hem de koridordan geçilerek ulaşılan ve bir balkona açılan bir yatak odasına ulaşılmaktadır (Bu oda Prof. Afet İnan tarafından kullanılmıştır). Buradan birbirine geçişli iki dinlenme odasına girilmektedir; bu odalar olasılıkla Atatürk tarafından kullanılmış olmalıdırlar. Dinlenme

odalarının sonuncusu, koridora da bir kapıyla açılan Atatürk'ün Çalışma Odası'na açılmaktadır. Bu oda, Atatürk'ün yatak odasıyla bağlantılıdır. Her iki odanın önünde "L" biçimli bir balkon bulunmaktadır. Yatak odasının açıldığı banyo, dönemin özelliklerini taşıyan armatürlere sahiptir.

Orta salonun sağ yanında kalan bölüm, misafirlere ayrılan odalarını kapsamaktadır. Banyonun yanındaki ilk oda, misafir yatak odasıdır. Bu oda ve Atatürk'ün banyosu, içeriye çekilmiş bir balkona açılmaktadır. Koridorun üstünde bulunan yan yana iki yatak odasından soldaki, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'e, sağdaki Zehra Hanım'a aittir. Bu odanın bitişiğinde bir banyo ve hizmetlilere ait bir oda

karşı sayfada üstte Şeref Salonu'nda yer alan Nurettin Niyazi imzalı, Yalova'nın eski çağıdaki durumunu alegorik bir yaklaşımla betimleyen yağlıboya tablo, karşı sayfada altta 19. yüzyıla ait vazo ve tek ayaklı sehpa, üstte Köşk'ün toplantı ve yemeklere sahne olan 19. yüzyıl mobilyalarıyla döşenmiş salonundan bir köşe.

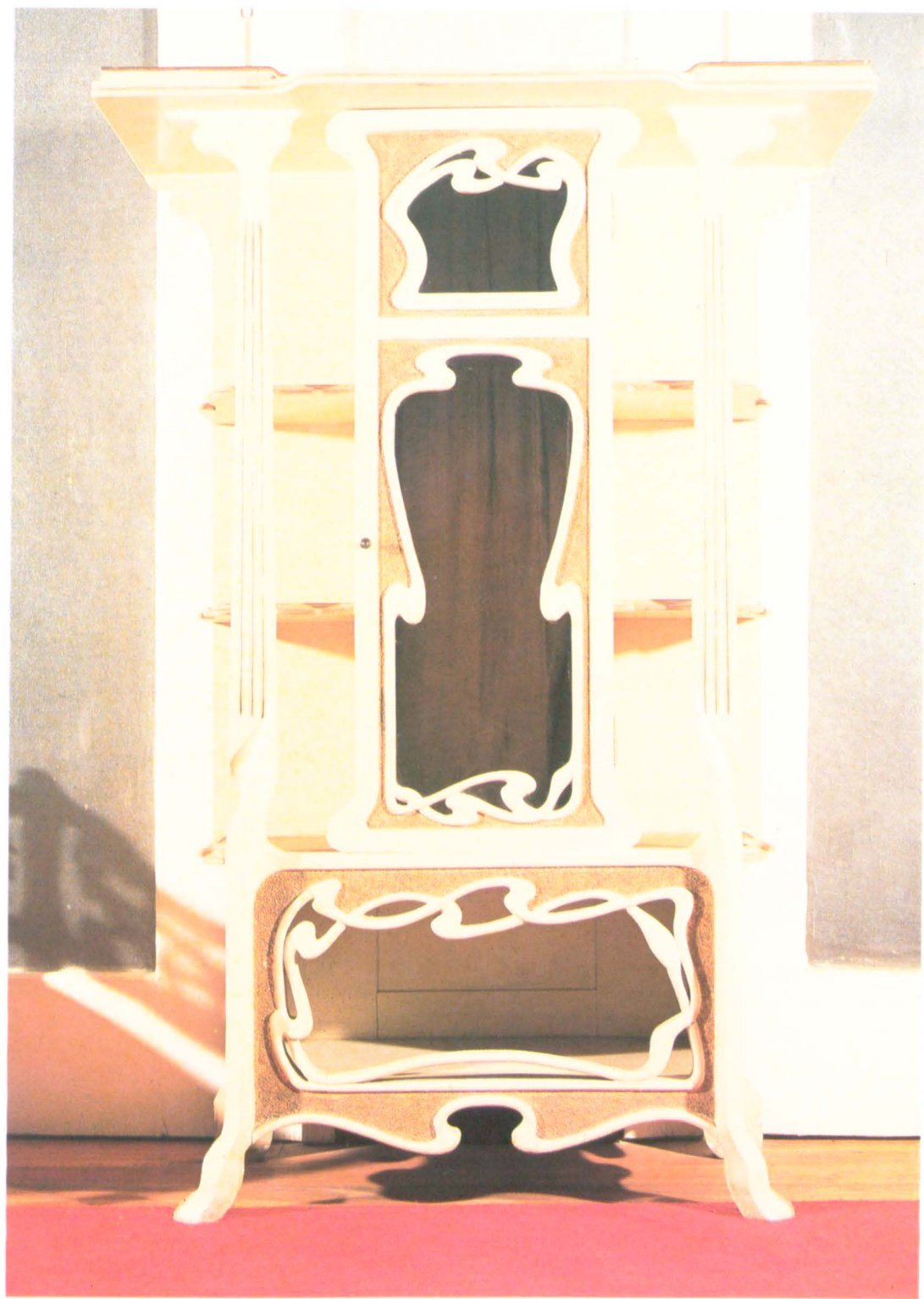
üstte Köşkün ikinci katında yer alan orta salonun genel görünüşü.
karşı sayfada Orta salonda 19. yüzyılın son çeyreğine ait Art-Nouveau lake dolap.

yer almaktadır.

Binanın iç dekorasyonunun, mobilyaların büyük bir bölümünün Dolmabahçe Sarayı'ndan getirilmesi nedeniyle bir özgünlük taşıdığı söylenemez.

Yaverlik Köşkü

Bu köşkle ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Bina dik-dörtgen planlı, iki tam, bir çatı katına sahiptir. Köşkün bodrum katındaki kalıntılar, eski bir havuza ait olmalıdır. Birinci katı kagir, üst katları ahşaptır. Birinci katında dışarıya taşkın ahşap balkon, ikinci katındaysa cepheye karakteristik özelliğini veren, ahşap kolonların taşıdığı veranda yer almaktadır.

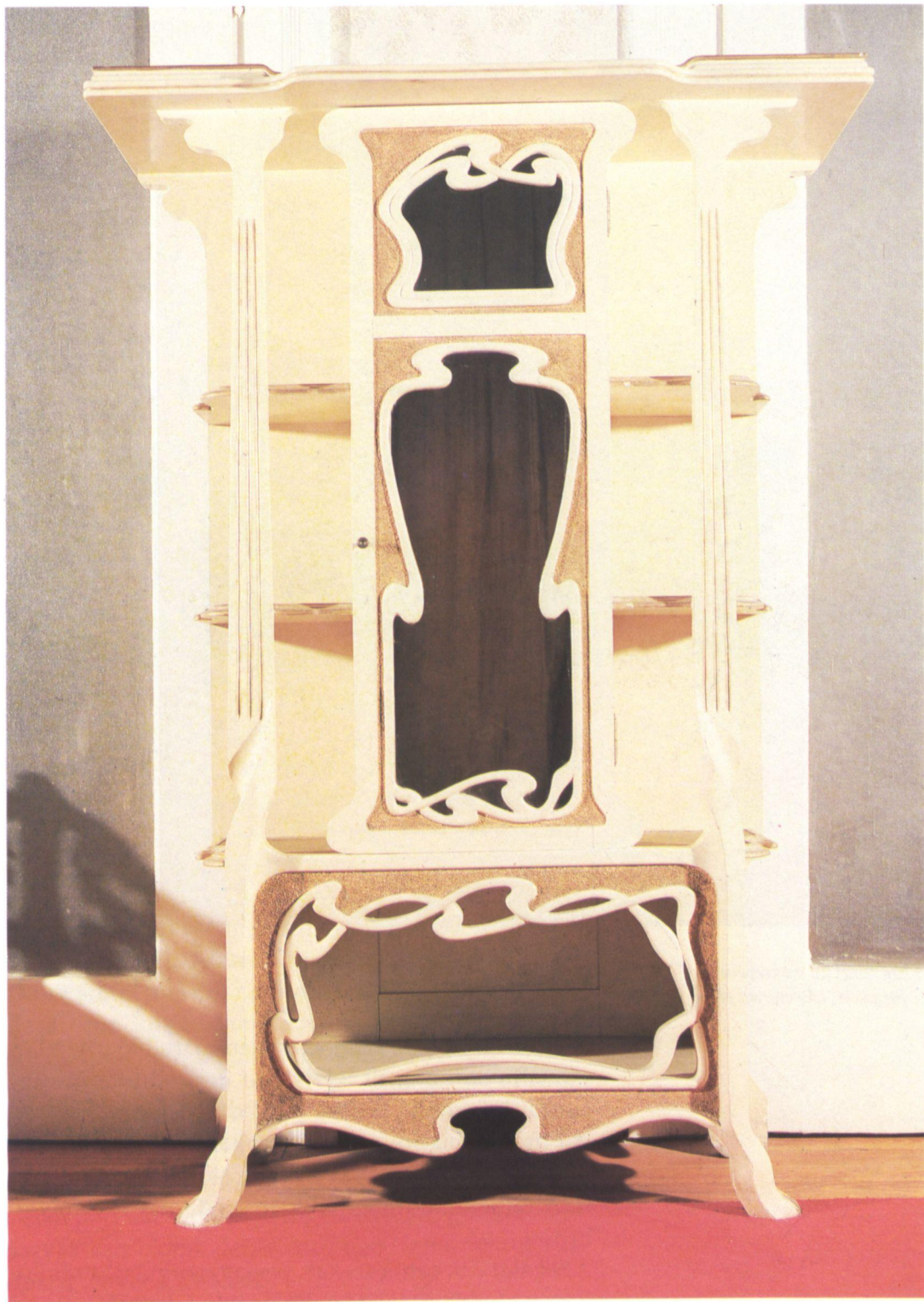
üstte Köşkün ikinci katında yer alan orta salonun genel görünüşü.
karşı sayfada Orta salonda 19. yüzyılın son çeyreğine ait Art-Nouveau lake dolap.

yer almaktadır.

Binanın iç dekorasyonunun, mobilyaların büyük bir bölümünün Dolmabahçe Sarayı'ndan getirilmesi nedeniyle bir özgünlük taşıdığı söylenemez.

Yaverlik Köşkü

Bu köşkle ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Bina dik-dörtgen planlı, iki tam, bir çatı katına sahiptir. Köşkün bodrum katındaki kalıntılar, eski bir havuza ait olmalıdır. Birinci katı kagir, üst katları ahşaptır. Birinci katında dışarıya taşkın ahşap balkon, ikinci katındaysa cepheye karakteristik özelliğini veren, ahşap kolonların taşıdığı veranda yer almaktadır.

*Köşkün ikinci kat orta salonundan
19. yüzyıla ait lake oturma grubu ve vazo.*

Yaverlik Köşkü, plan ve süsleme özellikleriyle 19. yüzyılın son on yılı içerisinde inşa edildiğini düşündürmektedir. Sultan II. Abdülhamid'in burada yaptırdığı onarım ve yeni yapılar göz önünde bulundurulduğunda, Yaverlik Köşkü'nün de Sultan II. Abdülhamid döneminde inşa edildiği söylenebilir.

Saçaklı dik çatı, çatı katı penceresinin bulunduğu üçgen alınlık, üst dış cephe ve ikinci kattaki veran-

Ampir üslupta lake mobilyalarla döşenmiş yatak odasından ayrıntı.

dayı taşıyan kolonların başlıkları sahip oldukları süsleme özellikleri, Art Nouveau üslubunu yansıtmaktadır. Tüm bu karakteristik özellikleriyle Yaverlik Köşkü, İstanbul adalarındaki köşklerle büyük benzerlikler göstermektedir.

Yaverlik Köşkü, Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk tarafından onartılmış ve Atatürk Köşkü inşa edilene dek Atatürk tarafından kullanılmıştır. Daha sonra yaverlerin ve Atatürk'ün yakın arkadaşlarının kullanımına ayrılan köşk, günümüzde sosyal tesis olarak kullanılmaktadır.

Genel Sekreterlik Binası

Yaverlik Köşkü'nün yanı sıra bu alanda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapıldığı anlaşılan, günümüzde sosyal tesis olarak değerlendirilen Genel Sekreterlik Binası da yer almaktadır.

Köşklerin Çağdaş Müzecilik Anlayışı İçindeki Konumu

Yalova Atatürk Köşkleri, antik çağdan bu yana kesintisiz biçimde yerleşilen ve şifalı suları nedeniyle özellikle yaz aylarında kullanılan bir sağlık yöresinde kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde önemini yitirmeyen yöredeki köşkler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk'ün dinlendiği ve şifalı sularından yararlandığı bir yazlık konutlar kompleksi durumunu kazanmıştır.

Günümüzde gerekli bakım ve onarımı yapılarak halka açılan Yalova Atatürk Köşkü'nün sahip olduğu tarihsel ve çevresel değerler çağdaş müzecilik anlayışı boyutunda değerlendirildiğinde köşkların, kendi türündeki müzeler içinde ayrıcalıklı bir konumda olduğunu kanıtlar niteliktedir. İstanbul kentinin hemen yakınında bulunan bu yeşil alan, gelecekte kent halkının rahat bir nefes alabileceği ve geçmiş dönemin mirasını özgün ortamı içinde görme fırsatı bulabileceği bir yer olarak daha da önem kazanacaktır.

karşı sayfada Atatürk'ün çalışma odasının görünümü.

altta Çalışma odasında 19. yüzyıla ait Geç Rokoko üslubunda parketöri ve pirinç bezemeli kitaplık ve Atatürk'ün fotoğrafı.

NOTLAR

- ¹ BANOĞLU, A. N., *Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı*, c. 1, İstanbul 1973, s. 65.
- ² MANSEL, A. M., *Yalova ve Civarı*, İstanbul 1963. s. 3.
- ³ a. e., s. 3.
- ⁴ TEXIER, C., *Asie Mineure, Firmin Didot Frères, Fils et Cie Editeurs, Paris MDCCCLXII (1862)*, s. 69-70.
- ⁵ MANSEL, A. M., a. g. e., s. 4.
- ⁶ EVLİYA ÇELEBİ, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, çev.: Zuhuri Danışman, 3. kitap, c. 3, İstanbul 1970, s. 69-70.
- ⁷ a. e., s. 69.
- ⁸ TANER, N., *Her Yönüyle Yalova*, İstanbul 1984, s. 78.
- ⁹ BANOĞLU, A. N., a. g. e., s. 124.

ISBN 975-95334-4-8